

Ács Marianna

Levéltár-pedagógiai foglalkozások a Baranyai Református Egyházmegye Levéltárában

A Baranyai Református Egyházmegye Levéltáráról

A Baranyai Református Egyházmegye Levéltára (BREL) a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma 1999. március 18-án kelt 4.3.1/59/1999. iktatószámú határozata értelmében nyilvános magánlevéltárként működik a Baranyai Református Egyházmegye fenntartásában. A Magyarországi Református Egyház kebelén belül működő levéltárak közül az egyetlen egyházmegyei fenntartásban működő gyűjtemény. A BREL elsődleges feladata a Baranyai Református Egyházmegye maradandó értékű örökségének, írásbeli kincseinek megőrzése, feldolgozása, kutathatóvá tétele és minél szélesebb körben való megismertetése.

A Felsőbaranyai Református Egyházmegye közgyűlése 1868-ban döntött arról, hogy hozzanak létre levéltárat az esperesség székhelyén, Siklóson, és az első levéltárosnak Környei Lajos lúzsoki lelkipásztort neveztek ki. A levéltáros feladata az iratok megőrzése és megóvása volt. A második világháború idején a levéltár iratanyagának egy része elpusztult. A legértékesebb iratanyag az 1950-es években a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárába került, nemcsak az egyházmegye levéltárából, hanem Benda Kálmánnak köszönhetően a gyülekezeti irattárakból is. A történész, levéltár-igazgató Pap László¹ megbízásából kisleányával, Benda Gyulával és kollégájával, Németh Balázssal² 1955 nyarán bejárta a Dél-Dunántúl református vidékeit, hogy feltárja az egyházközségek irattárában maradt dokumentumokat, és ezek közül is a legértékesebb anyagot szintén a Ráday Levéltárba szállíttatta. Erről az útról útinapló is született, melyet 2018-ban az Exodus Kiadó jelentetett meg.³ A Baranyában maradt iratanyagot 1982-ben Kovács Emil lelkipásztor kezdeményezésére Magyarbólyban helyezték el, és 1992-ig, a templom restaurálásáig itt őrizték. Ezt követően a zengővárkonyi református parókiára, majd 1999-ben a Pécsi Református Kollégium (PRK) Gimnáziumának épületébe került az egyházmegyei levéltár. 2011-ben a Ráday Levéltárból az 1950-es években áthelyezett iratok visszakérültek a BREL-be.

A Baranyai Református Egyházmegye Levéltára jelenleg 160 ifm iratanyagot őriz, mely folyamatosan bővül. A BREL gyűjtőkörét a Baranyai Református Egyházmegye kormányzati szervei, az esperesi hivatal, az egyházmegye területén egyházmegyei, egyházközségi fenntartásban működő köznevelési és egyéb intézmények, magánszemélyek, alapítványok, egyesületek és az egyházmegyéhez tartozó egyházközségek alkotják.

A gyűjtőkörből bekerült iratokat a következő fondokba rendezték: A I–II. Egyházkormányzati szervek, intézmények iratai; B 1–11. Személyek, családok, egyesüle-

1 A Ráday Gyűjtemény főigazgatója 1955–1956 között.

2 Ráday Levéltár munkatársai 1955-ben (BENDA 2018).

3 BENDA 2018.

tek, alapítványok iratai; C1–127. Egyházközségek iratai. A levéltárnak egyetlen szervetlen fondja, a Gyűjtemények fondja D 1–7. Az iratok jelentős részét állagok szintjén is feldolgozzák. Jelenleg két nyomtatott repertórium áll a kutatók rendelkezésére: a 2006-ban Szabó Gábor és Éliás Katalin által összeállított *Anyakönyvek repertórium*a, mely tétel szerint ad tájékoztatást a BREL anyakönyvvállományáról, valamint az Andrási Marton Zsuzsanna által 2013-ban szerkesztett *A Baranyai Református Egyházmegye Levéltárának repertórium*a, mely a BREL honlapján is elérhető.

A levéltár iratainak évkörét – a jelenleg feldolgozott iratanyag ismeretében – 1741-től napjainkig határozták meg. A BREL jelentős mennyiségű 18. századi iratanyaggal bír, melyek közül a két legrégebbi dokumentuma egy Nagyharsányi Vegyes Anyakönyv, amelynek első bejegyzése 1741-ből származik, és egy 1754-ből származó könyörgő levél, amelyben a református jobbágyok fából készült talpas oratóriumuk szárazabb helyre történő elszállításáért folyamodnak földesurukhoz, gróf Batthyány Lajoshoz.

A levéltár a „nyitott levéltár” programjának szellemében számos módon kívánja ismertté tenni a gyűjteményét. Legjelentősebb pillére ennek a törekvésnek a köznevelési intézmények diákjai számára nyújtott eredményes tehetséggondozás,⁴ mely már 2014-től folyik a levéltárban. 2018 tavaszától egy elnyert EFOP-os pályázatnak köszönhetően a köznevelési intézményekkel való együttműködés rendszeressé vált, tartalma kiszélesedett, és az érintett diáklétszám jelentősen megnövekedett. E levéltár-pedagógiai foglalkozásoknak köszönhető, hogy a BREL megpályázta és 2018 novemberében elnyerte a PTE Partnerintézménye címet, melynek keretében a levéltár-pedagógiai foglalkozásokon a PTE tanár szakos hallgatói teljesíthetik a közösségi pedagógiai gyakorlatukat.

Levéltár-pedagógia Baranya megyében a köznevelés eredményességéért

Baranyai Református Egyházmegye Levéltára a „*Levéltár-pedagógia Baranya megyében a köznevelés eredményességéért*” EFOP-3.3.2-16. című pályázat keretében 2018 tavaszától 36 hónapon át (6 félév+5 év fenntartási idő) rendszeres levéltár-pedagógiai foglalkozás-sorozatot tart. A református egyházmegyei levéltár hét köznevelési intézménnyel kötött partnerségi együttműködést: a Baranyai Református Egyház fenntartásában működő Pécsi Református Kollégium tagintézményeivel (PRK Gimnáziuma és Szakgimnáziuma, PRK Internátusa, PRK Általános Iskolája, a PRK Drávafoki Csikesz Sándor Általános Iskolája és a PRK Nagyharsányi Általános Iskolája), a Siklós-Máriagyűd Társegyházközség fenntartásában működő Sztárai Mihály Református Általános Iskolával, és az állami fenntartású nyelvoktató, nemzetiségi oktató-nevelő munkát folytató Véméndi Általános Iskolával. A projekt keretén belül mintegy 560 fő 12–18 éves korú tanuló vesz részt a foglalkozá-

⁴ 2016-ban levéltárosi közreműködéssel a Pécsi Református Kollégium két tanulója a „Református Tehetséggondozó Alapítvány Kuratóriuma és a Reformáció Emlékbizottság” pályázatán IV. helyezést ért el „*Dédanyáink szorgalma, avagy mi állt anno a jeles mögött?*” című pályamunkájukkal, és jutalomként felkészítő tanárukkal németországi reformációs emléktúrán vehettek részt (Erfurt, Eisenach, Wittenberg) 2016. október végén. A Sztárai Mihály Általános Iskola Sztárai Tehetséggondozó Műhelye is kért és kapott segítséget a Baranyai Református Egyházmegyei Levéltártól. 2014/15-ben az iskola tanulója a Polenczky Ottó Emlékkonferencia Református Középkorú Természettudományos Diákkonferenciáján, Csurgón tárgyi néprajzi szekcióban „*A piskói egyházközség története a 18–19. században és egy véletlenül megtalált egyházi protokollum a 19. századból*” című munkájával I. helyezést ért el.

sokon és ismerkedhet meg a BREL iratanyagával. A programot szakmai vezető irányítja,⁵ tervezi és bonyolítja le a projektmenedzserrel együtt intézményenként 2–3 fő felkészítő tanár⁶ segítségével azért, hogy a kitűzött célok minél eredményesebben valósuljanak meg.

Az együttműködést a közös célok erősítik. A Baranyai Református Egyházmegye Levéltárának elsődleges célja, hogy az itt folyó levéltár-pedagógiai foglalkozásokkal szélesebb körben ismertté váljon az egyházmegyei levéltár. A lelkészeken, történészeken, egyháztörténészeken, helytörténészeken, családfakutatókon és szakdolgozatokat író hallgatókon kívül már általános és középiskolás korú gyermekek is betérjenek az intézménybe, megismerjék a gyűjtemény rendeltetését, a levéltári rendszerezés alapját, a levéltárosi munkát, felfedezzék az itt őrzött kincseket, s ezen keresztül bővítsék ismereteiket a baranyai reformátusok múltjáról. E célkitűzés több ponton is illeszkedik az együttműködésben részt vevő köznevelési intézmények nevelési-oktatási céljaihoz. A levéltár-pedagógiai foglalkozások kiegészítik az általános iskola felső tagozatán és a középiskolában folyó nevelési-oktatási munkát, főképp a Nemzeti Alaptanterv (NAT) által meghatározott, az Ember és társadalom témakörbe tartozó tantárgyakhoz (Történelem, Erkölc- és hittan, Hon- és népismeret, Társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek) kötődően. A NAT-ban⁷ szereplő kulcskompetenciák közül a foglalkozásokon elsősorban a tanulóknak az anyanyelvi, a matematikai, a digitális, a szociális és állampolgári, a hatékony és önálló tanulás, a kezdeményezőképeség, valamint az esztétikai, művészeti tudatosság és kifejezőképeségek kompetenciáit fejlesztik. A Véméni Általános Iskola kivételével mindegyik iskola református fenntartású, így az oktatás és a nevelés – *„figyelemmel az állami iskolák követelményeire, továbbá a magyar református iskolák autonóm életéből és hagyományaiból következő művelődési anyagra – Istennek a teljes Szentírásban adott kijelentése, valamint a Második Helvét Hitvallásban és a Heidelbergi Kátében megfogalmazott hitelvek és a magyar kálvinizmus szellemében folyik.”*⁸ A levéltár-pedagógiai foglalkozásokon a BREL iratanyagán – anyakönyvek, közgyűlési és presbiteri jegyzőkönyvek, iskolai naplók, értesítők, levelezések – keresztül a tanulók megismerik a családjuk, iskolájuk, gyülekezetük és az egyházmegye történetét, erősítve a református közösséghez való tartozásukat. Különösen célt ér ez a törekvés azon tanulók esetében, akik kötődnek a református Baranyához, mert e településekről származnak és/vagy családtagjaik a gyülekezetekhez tartoznak.

A levéltár-pedagógiai foglalkozások lehetőséget nyújtanak a kiemelt figyelmet igénylő tanulók fejlesztésére. Elsőként a tehetséggondozást emelnénk ki. A Pécsi Református Kollégium Pedagógiai programjának a 2.8.1.3. pontjában foglalkozik a kiemelten tehetséges tanulók fejlesztésének tanórákon és tanórán kívüli módjaival a következőképpen: *„Minden pedagógus feladata, hogy felhívja a figyelmet a tehetséges tanítványokra, hogy megfelelően lehessen gondoskodni a fejlesztésükről. E tevékenység kiterjed a tanórai és tanórán kívüli területekre egyaránt. (...) A kiugró tehetségeket szakemberekhez irányítják, akik gondoskodnak a tanulók megfelelő fejlesztéséről, tehetséggondozó szakköröket szervez és támo-*

5 Dr. Ács Marianna, a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar egyetemi adjunktusa.

6 Gál Zsolt, Májerné Kürthy Andrea (Nagyharsány); Bükkerti Bernadett, Benczné Péterfia Karola Judit (Drávaok); Vargáné Józsi Anita, Péter Zoltán, Ambachné Perics Irén (Siklós); Baracs Dezső, Szabó Ildikó (Véménd); Duchnovszky Júlia, Szigethi Katalin (PRK Általános Iskola); Molnár Péter (PRK Gimnázium); Benkő-Kónya Lóránt, Sümegi Péterné (PRK Internátus).

7 NAT 2012. 10652–10657.

8 PRK PEDAGÓGIAI PROGRAM 2013. 9.

gat, és szabadidős foglalkozásokat, pl. múzeumlátogatást szervez.”⁹ 2018 januárjában a Pécsi Református Tehetségpont elnyerte a Kiváló Akkreditált Tehetségpont címet, mellyel az együttműködő köznevelési intézmények közül a siklói Sztárai Mihály Általános Iskola is bír. Ebben az iskolában 2006-ban hozták létre a Sztárai Tehetséggondozó Műhelyt, amelynek keretében pszichológusokkal együttműködve választják ki a tehetséges gyermekeket, s követik nyomon a fejlődésüket. Különböző tematikus mikrocsoportokban és műhelyekben folyik a tehetséggondozás, törekedve a különböző intelligenciaterületek fejlesztésére. E céllal az állami fenntartású Véméni Általános Iskola is azonosulni tudott, amely leginkább a véméni tanulóknak a levéltár-pedagógiai foglalkozások közül a vetélkedőn való eredményes részvételével és kiemelkedő munkáikkal bizonyítható. A kiemelt figyelmet igénylő gyermekek közül a különleges bánásmódot igénylő tanulók csoportjai a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű, a sajátos nevelési igényű (SNI) és a beilleszkedési, tanulási és magatartási nehézségekkel küzdő gyermekek (BTMN) bevonására is lehetőséget nyújt a BREL-ben folyó program. Ez azért is szerencsés, mert a fejlesztés Magyarország egyik kevésbé fejlett régiójában, a Dél-dunántúli régióban valósul meg, érintve annak egyik fejlesztendő járását, a Sellyei Járást (Drávafok). A többi együttműködő intézményben: Nagyharsányban, Siklóson és Véméden is magas a különleges bánásmódot igénylő tanulók aránya. A tanulók szociális kompetenciáit erősítő tanulászervezési módokat – mint a kooperatív tanulás és a Komplex Instrukciós Program státuszkezelő technikáit – alkalmazva folynak a tevékenységek a levéltár-pedagógiai foglalkozásokon.

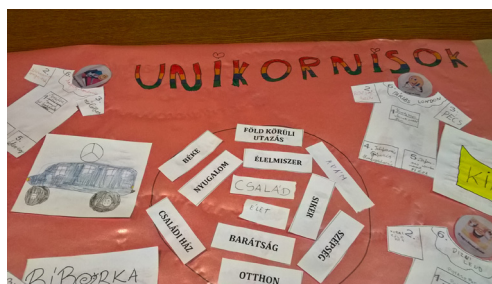
Az intézményekkel való kapcsolattartást – a személyes találkozók túl – segíti a google classroom alkalmazás, mely lehetővé teszi a foglalkozásokat lebonyolító szakmai vezetőnek a közreműködő felkészítő tanárokkal és a programban részt vevő tanulókkal való online együttműködését és együttgondolkodását. Az alkalmazásnak köszönhetően a tanárok és a tanulók is bekapcsolódhatnak a tervezés folyamatába, a tanárok követhetik diákjaik munkáját, a foglalkozásokon történeteket, tájékozódhatnak az önálló tanulást segítő feladatok típusairól, az egyes diákok feladatmegoldásairól és motivációjáról is képet kapva. A tanulók kérdéseket tehetnek fel, kezdeményezhetnek beszélgetéseket, ellenőrizhetik saját megoldásukat és összevethetik a többiekével is azokat. Az alkalmazás előnye az is, hogy adatbázisként is működik, hiszen ide töltjük fel a tanulók által elkészített munkákat a képzőművészeti alkotásoktól az interjúkon keresztül a kutatói munkát tükröző tanulmányokig.

A levéltár-pedagógiai foglalkozások fő típusai: a havi szakkör, a tehetséggondozó heti szakkör, a foglalkozássorozat, a témahét és a vetélkedő, melyek félévente új tanuló csoportokkal működnek.

A havi szakkörön az általános iskolák diákjai intézményenként 6–6 fővel vesznek részt, havonta minimum 5 alkalommal, alkalmanként másfél órában. A havi szakkörök intézményenként szerveződnek, de a csoportok általában heterogének mind életkort, mind tanulmányi eredményt, mind szocioökonómiai státuszt tekintve. Ezen foglalkozások célja – elsősorban a nonformális tanulási színtér adta lehetőség kihasználásával – a levéltárhoz kötődő ismeretek elsajátítása és a tanulók kompetenciáinak minél szélesebb körben való fejlesztése. A havi szakkörön számos témát érintünk. Az első találkozás alkalmával a célunk, hogy minél jobban megismerjük egymást, s kialakuljon a csoportkohézió,

⁹ PRK PEDAGÓGIAI PROGRAM 2013. 28.

ezért főképp olyan egyéni és páros munkában dolgoznak a diákok, melyek fejlesztik az önismeretet és elősegítik az együttműködést. A tanulóknak meg kell tudniuk a keresztnévük eredetét és jelentését, ki kell deríteni az „Értékek vására” című árverésen a játék segítségével a legfontosabb értékeiket, s a közös értékeikről is lajstromot kell készíteniük. Ez a játék amellest, hogy nagyon élvezetes, fejleszti az önismeretet és egymás megismerését is. A következő lépés azt a célt szolgálja, hogy névadóként megtalálják a csoport elnevezését. Ehhez szimbólumokkal, azok jelentésével és ábrázolásával ismerkednek meg a diákok. A feladathoz IKT-eszközöket használnak (tablet, projektor, laptop), melyek segítségével a tanulók felkeresnek olyan online információs adatbázisokat, mint az Országos Széchényi Könyvtár elektronikus könyvtára,¹⁰ az Oktatási Hivatal Digitális Tankönyvtár adatbázisa,¹¹ az Arcanum Digitális Tudománytár.¹² Az információforrások feltárása és az információ kezelése, elemzése hozzájárulnak az élethosszig tartó tanulás megalapozásához és az önálló tanulás segítéséhez. A tanulást, azaz az ismeret rögzítését játékkal és különböző foglalkoztató feladatokkal segítjük. Az ACTIVITY játék során a diákok kihúzzák a megkeresett (egymástól megismert) keresztnév jelentését, és nonverbális eszközöket alkalmazva elmutogatják úgy, hogy a többiek kitalálják az eredeti keresztnévet. Bizonyos online elérhető szófelhő-készítő programok (például: www.wordclouds.com) lehetővé teszik, hogy a tanulók önálló munkával elkészítsék a csoportjukat alkotó tanulók keresztnéveinek jelentését magába foglaló ábrát és megalkossák csapatuk poszterét.

1. kép – Az Unikornisok csapata tagjainak keresztnéveit rejtő szófelhő és poszter¹³

A havi szakkörön a diákok megismerkednek a levéltári alapfogalmakkal. Az előzetes ismereteiket felidézve az általuk ismert gyűjteményekről és közgyűjteményekről (múzeum, könyvtár) beszélgetve jutunk el a levéltárig. Ellátogatunk több csoporttal is a Janus Pannonius Természettudományi Múzeumba, ahol a muzeológus kolléga, Varga Ágnes mutatja meg a múzeumi tárgyak tárolásának és rendszerezésének módját (2. kép). A diákok kézbe vehetik a tárgyakat, bepillanthatnak a kitömött madarakat őrző szekrényekbe, kihúzzhatják a madártojásokat rejtő fiókokat.

¹⁰ <http://mek.oszk.hu/html/opac.htm> [2020.02.26.].

¹¹ <https://dtk.tankonyvtar.hu> [2020.02.26.].

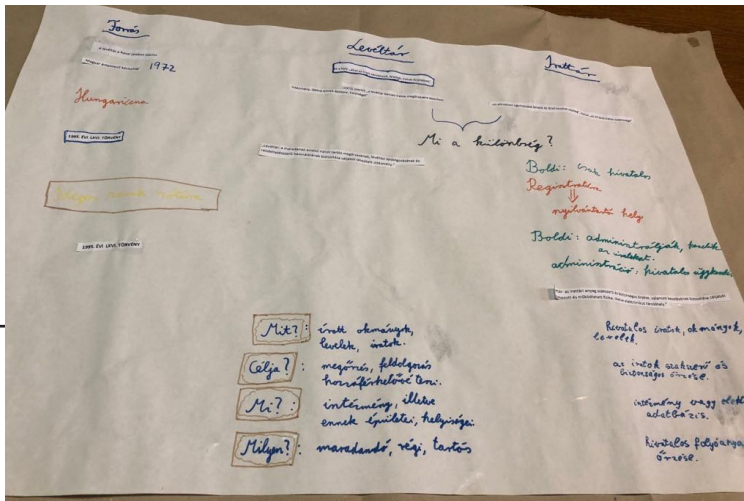
¹² <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/#lexikonok> [2020.02.26.].

¹³ Készítette a PRK Nagyvárad Általános Iskolájának Unikornisok csapata 2018 tavaszán.

2. kép – Látogatás a Janus Pannonius Természettudományi Múzeumban. A múzeumi tárgyak leírása¹⁴

A BREL-ben szintén kihasználjuk a levéltár adta tanulási környezetet: közösen megnézzük a raktárakat, kézbe vesszük a levéltári dobozokat, majd a tanulók összeírják a polcokon lévő jelzeteket. A gyűjtőkör fogalmának bevezetéséhez tisztázni kell a levéltár és az irattár közti különbséget is, ami 12 éves tanulók esetében nem egyszerű feladat. Ehhez különböző típusú információforrásokat tartalmazó szövegeket kapnak, melyeket fel kell dolgozniuk egy feladatlap segítségével. A kritikus gondolkodást elősegítő feladat megoldását poszter formájában rögzítik (3. kép).

3. kép – „Levéltár és az irattár” című poszter.¹⁵

¹⁴ A Sztárai Mihály Református Általános Iskola havi szakköröseinek látogatása a Janus Pannonius Múzeumban 2018 őszén.

¹⁵ A posztert a Pécsi Református Kollégium Általános Iskolájának havi szakköröse készítették 2018 tavaszán.

A levéltári rendszerezés alapjainak megtanulásához a tanulókkal meg kell ismertetni a Magyarországi Református Egyház felépítését és legfőbb kormányzati szerveit, főbb tisztségviselőit. Igyekszünk megértetni a paritás elvét, különböző élethelyzeteket megidézve. Ábrákat, táblázatokat és térképeket használunk fel, melyek segítik a szervezeti felépítést megértetni. A WordWall¹⁶ alkalmazással olyan interaktív feladatokat hozunk létre, melyek megkönnyítik az általános iskolás tanulóknak az életkorukból adódóan számukra nehéz feladatok megoldását.

A havi szakkörön a levéltári rendszerezés alapfogalmait – szerves és szervetlen fond, állag, tétel, iratfolyómeier, kötött iratanyag, szálas irat, fondjegyzék, dobozjegyzék – szintén ezen alkalmazás segítségével sajátították el a diákok.

Kihhasználva a levéltár nyújtotta lehetőséget, igyekszünk a diákokat abban a rendkívüli élményben részesíteni, amit egy 18. századi anyakönyv lapozgatása bennük kelt. Mielőtt az iratokat kézbe vennék, megismertetjük velük Klimó György püspök első

nyilvános könyvtárának használati szabályzatát 1774-ből, mert a levéltárban ezek a szabályok ma is érvényesek.¹⁷ A diákok kinyithatják a levéltáros által eléjük tett dobozt, ellenőrizhetik, hogy azokat a dokumentumokat tartalmazza-e, mint amit a dobozjegyzéken olvasnak. Vonalzóval méretet vehetnek a dokumentumokról, megállapíthatják, hogy mennyi iratfolyómeier az adott anyag. Így fejlesztjük a tanuló matematikai kompetenciáját is, hiszen gyakorolniuk kell a mértékegységek átváltását. A következő alkalommal egy adott egyházközség fondját kiválasztva (igyekezve azt a gyülekezetet választani, ahonnan érkeztek a diákok), és az innen származó különböző állagú iratokat eléjük rakva, arra ösztönözzük őket, hogy csoportosítsák azokat. Így tanítjuk meg az állag fogalmát (anyakönyvek, jegyzőkönyvek, igazgatási iratok, vizitációs iratok, gazdasági iratok és tanügyi iratok). A kézírással írt dokumentumok olvasása sokszor nehézséget okoz, amit igyekszünk közösen feloldani. Az utolsó alkalmon kerül sor összetettebb feladatok megoldására, amikor alkalmazniuk kell a tanulóknak a havi szakkörön megszerzett ismereteket. Ezek a feladatok kapcsolódhatnak egy-egy irattípushoz, mint például anyakönyvhöz vagy iskolai anyakönyvhöz. A diákok kérdéseket kapnak, melyeket páros munkával egy adott iratanyagban kutatva kell megválaszolni. A feladatok a heuréka-élményt kívánják előidézni.

Általános iskolások számára szervezzük a foglalkozássorozatot, mely kifejezetten a felsős tanulók esztétikai és művészeti kompetenciáinak a fejlesztését szolgálja. A „foglal-

4. kép – A levéltári fogalmak begyakorlását célzó, WordWall alkalmazással készített interaktív játék

¹⁶ <https://wordwall.net/hu/resource/430397/mre-fel%c3%a9p%c3%adt%c3%a9se> [2019.06.30.].

¹⁷ A havi szakkör keretében 2019 tavaszán több csoporttal is jártunk a Klimó Könyvtárban, ahol hasznos ismereteket szereztünk a könyvtárműzeumban a könyvek rendszerezésének elvéről, a könyvek készítéséről, a könyvkötészetéről, állományvédelemről.

kozássorozat” elsősorban kézműves foglalkozásokat takar, melyek egy héten keresztül napi 2 óra elfoglaltságot jelentenek 8 általános iskolás tanulónak. 2018 júniusában egy héten keresztül ismerkedtek a PRK felsős tanulói az ormánsági kazettás templomok díszítő motívumaival és református jelképekkel, majd ennek hatására készítettek tárgyakat kavicsfestés és dekupázs-technika alkalmazásával. Nagyon szép ajándéktárgyak, festett virágcserepek és kavicsdíszek kerültek ki a tanulók kezeiből (5. kép). Egy elfeledett társasjátékot elevenítettünk fel, amit saját maguk készítettek el a diákok: malomjátékot rajzoltak meg kartonlapra és jelképeket ábrázoló, festett kavicsok alkották a „bábukat”. Természetesen mielőtt nekiláttak a feladatnak, fel kellett eleveníteni a játékszabályokat. A végén kipróbálták az elkészített malomjátékaikat.

5. kép – Tűz és a kakas (A szerző felvétele)

Az idén a Biblia korába kalandozunk e tevékenységsorozaton. Feltérképezzük az étkezési szokásokat (Márk 14:18), megismerjük a Szentföld hét növényét: a datolyát, a szőlőt, a gránátalmát, az olajbogyót, a fügét, a búzát, az árpát (5 Móz8: 7–8). A kenyérfélék (Lukács 11:3) közül többet el is készítünk, mint például a kovásztalan kenyeret (2 Móz 29:2), a pirított gabonát, a sokmagvas kenyeret (Ez 4:9). Megkóstoljuk a gránátalmát, a datolyát, a szőlőt és a fügét is. A diákok megismerkednek a bibliai történetekben szereplő növényekkel és állatokkal. A főzés mellett csendéletert festenek a Bibliában szereplő növények felhasználásával, illetve a különféle magvakból képeket készítenek. A foglalkozás a Pécs-belvárosi Református Gyülekezet hittantáborának alprogramjaként valósul meg.

A levéltár-pedagógiai foglalkozások közül az általános iskolások számára vetélkedőt szerveztünk a projekt folyamán két alkalommal.¹⁸ Az első vetélkedőre 2019 elején került sor a Pécsi Református Kollégium Gimnáziumának aulájában. A kétfordulós esemény mintegy 100 felső tagozatos általános iskolás diákot mozgató meg. Munkájukat 12 felkészítő tanár és a projekt szakmai vezetője segítette. A zsűri elnökségét alkották: Rácz Attila, Budapest Főváros Levéltára főlevéltárosa, Simonné Dr. Pallós Piroska művelődéstörténész, egyetemi docens, a Rippl-Rónai Művészeti Kar nyugalmazott oktatási és

¹⁸ Ács 2019.

minőségbiztosítási dékánhelyettese, Szatyor Győző grafikus, szobrász, népi iparművész és Szalai Gábor, a PTE TTK Földrajzi és Földtudományi Intézetének tudományos segédmunkatársa, a Pécsi Református Kollégium volt diákja. A zsűri tagjai között szerepeltek a diákok tanárai is. A verseny I. fordulójára poszter, interjú, tanulmány, gyűjteményi katalógus és képzőművészet (református jelképek) kategóriában születtek alkotások. A kiírás célja az volt, hogy a Baranyában élő reformátusok múltjából minél több epizód kerüljön a felszínre. Így készítettek tanulmányt a siklói tanulók az 1848/49-es forradalom és szabadságharcban részt vevő, Baranyához kötődő lelkipásztorok közül a Drávapalkonyán szolgáló Gózon Lajosról és fiáról, ifjabb Gózon Lajosról, a zsolcai hősről. Megismerhettük Perics Péter siklói református kántortanító életét, bepillantást nyerhettünk a 19. század és a 20. század első felének Baranya megyei és siklói református világába. Számos családtörténetet feldolgozó tanulmány született. A poszterek is főképp a családfakutatás első lépéseit dokumentálták. Nagyharsányi diákok nagy múltra visszatekintő református elemi iskolájuk történetét dolgozták fel. A Pécsi Református Kollégiumra hagyta néprajzi gyűjteményét a kovácsuidai lelkipásztor, Szigethi András. A gyűjtemény egy részének tárgyairól „*Ormánsági szoba*” címmel készítették gyűjteményi katalógust a pécsi diákok. Interjú kategóriában egy drámafoki kislány a lelkipásztorával készített interjút, melyből kiviláglik a baranyai lelkészsors. A véméndi általános iskolások két kisfilmet készítettek, melyek mindegyikében a Felvidékről Baranya-ba betelepített reformátusok sorsát ismerhetjük meg. Két idős asszony, egyikük az interjú készítőjének nagymamája, tekintett vissza életének e nehéz szakaszára. A képzőművészet kategóriában kazettás mennyezet, templomról készített makett, Luther-rózsa, batikolt kazetták, és számos református jelkép készült. A vetélkedő második fordulóját 2019. március 2-án rendeztük meg. A kategóriák indulói két szekcióban szóbeli ppt-s előadásokkal készültek. Velük egy időben az 5 intézmény tanuló 6 fős csoportokban a „Bajnokok csatájában” küzdöttek meg egymással a havi szakkörökön megismert levéltári alapfogalmak, a BREL iratai és gyűjtőköre, a Magyar Református Egyház felépítése témában. Játékos feladatok, rejtvények, IKT-eszközökkel megoldott feladatok tették élménnyé a küzdelmet. Az iskolák közötti versenyt a Pécsi Református Kollégium Általános iskolája, a második helyezést a siklói Sztárai Mihály Református Általános Iskola és a harmadik helyet a Vémei Általános Iskola nyerte el. Az izgalmat és a versenyvázat Czigány Tamásnak és zenekarának táncházával sikerült levezetni.¹⁹

A középiskolás korosztály számára félévente kétféle levéltár-pedagógiai foglalkozást szervezünk. A tehetséggondozó heti szakkörön a Pécsi Református Kollégium diákjai 4 fős csoportokban vesznek részt 10 héten keresztül alkalmanként 45 percig tartó foglalkozáson. A tehetséggondozó szakkör tematikája változó, a diákok érdeklődése határozza meg. A bevezető alkalmakon megismerkednek a közgyűjtemény fogalmával, a BREL-lel,

¹⁹ A Vémei Általános Iskola a 2019. március 2-án megrendezett levéltár-pedagógiai vetélkedőről a következő linken adott hírt: <http://www.altisk-vevend.sulinet.hu/versenyeredmenyek.html> [2020.02.05.]. „A Levéltár-pedagógia Baranyában a köznevelés eredményességéért” című projekthez kapcsolódóan Baracs Dénes, a Vémei Általános Iskola igazgatóhelyettese és a versenyre felkészítő tanár készített rövid kisfilmeket, melyeket a következő linkeken lehet megtekinteni: Látogatás Pécs közgyűjteményeiben – A Modern Magyar Képtárban (<https://youtu.be/WRyR446gQSY>); Látogatás Pécs közgyűjteményeiben – Levéltári labirintus (<https://youtu.be/Sbd5ACqeDks>); Levéltári verseny Pécs (<https://youtu.be/gMB0v5FOOaw>); Levéltári kalandozások (<https://youtu.be/gd9aUqjiupU>) [2020.02.26.].

a levéltári rendszerezés alapjaival, a levéltáros munkájával, a kutatói szabályzattal, az állományvédelemmel. Ők maguk is összeállíthatnak dobozjegyzéket, hajtogathatnak dobozokat. Előfordult, hogy önkéntes munkát végeztek a levéltárban, s ennek következtében tértek vissza a levéltár-pedagógiai foglalkozásokra. A jelenlegi tehetséggondozáson részt vevő csapattal egy éve dolgozunk közösen, és azt jelezték, hogy a következő tanévben is folytatni kívánják a munkát. A diákoknak több témát ajánlunk és ők döntenek, hogy mivel és milyen mélységig foglalkoznak. A kiscsoportos alkalmak lehetővé teszik, hogy megismerjük a diákok érdeklődését, belső motivációjukat felkeltsük és erősítsük. Igyekszünk a református nevelés pilléreihez – gyülekezet, iskola, család – kötődő témákat választani, de mindig a BREL iratanyaga határozza meg a feldolgozandó témát, mert a foglalkozások középpontjában a források állnak. „A gyülekezeti élet a reformáció korában” című téma része volt „A reformáció elterjedése a török hódoltság korában” című nagyobb tematikus egységnek, amit több oldalról is megközelítettünk. Történelmi sétát tettünk Pécsen, ahol 17. századi források (Mohátsy György 1649; Pietro Masseracchi 1663; Esterházy Pál 1664; Evlia Cselebi 1664–1666) segítségével mutattuk be, hogyan milyen volt az élet a török hódoltság korában Pécsen, hol élhettek a keresztények, hogyan gyakorolhatták a vallásukat. E témához kapcsolódóan a BREL-ben őrzött, az 1576-ban Hercegszöllősen Veresmarty Illés által összehívott zsinaton keletkezett egyházi szabályzatot, „A hercegszöllősi kánonok” reprint kiadását²⁰ ismerték meg a diákok. Kézbe vették a művet és egy feladatlap irányító kérdéseivel feldolgozták azt, bepillantást nyerve a 16. század második felében formálódó református gyülekezetek életébe. A keresztyén nevelés másik pillére a református iskola. Így választottuk a Felsőbaranyai Református Egyházmegye polgári leányiskolája és internátusa történetének a feldolgozását. Az intézmény elődintézménye volt a Pécsi Református Kollégiumnak, így az idejáró diákok kellően motiváltak voltak ahhoz, hogy megismerjék a református iskolájuk történetét, melyhez az alapot a BREL-ben őrzött iskolai anyakönyvek,²¹ és iskolai értesítők²² nyújtották.

A családfakutatás nagyon népszerű téma a diákok körében. A BREL 1741-től napjainkig őriz anyakönyveket, melyek tanulmányozása lehetővé tette, hogy megismerjék az anyakönyvezés történetét, az anyakönyvek típusait, az anyakönyvek vezetésében történt koronkénti változásokat. A családfakutatás kezdeti lépéseihez anyagot gyűjtöttek. Majd különböző, interneten elérhető adatbázisokat ismertek meg, melyek segítségével önállóan is folytatják a gyökereik feltárását.

„A nagy múltú református kollégiumok hagyományának szellemét idézzük fel a Pécsi Református Kollégium Internátusában a témahét idején. Ezekben az intézményekben felsőfokú teológiai tanulmányokkal egészült ki a közoktatás. A témahét lehetőséget ad az internátus bentlakó növendékeinek arra, hogy megismerkedjenek a felsőoktatásban folyó kutatásokkal. Elsősorban a levéltári kutatások eredményét bemutató előadásokat hallgathatnak meg a diákok a történelem, a néprajz, a földrajz, gyülekezettörténet, helytörténet, a különböző gyűjtemények, valamint a református egyháztörténet témájában. Az elhangzó előadásokon a kutatók mesélnek

²⁰ MOKOS 1901.

²¹ BREL A. II.5. a.

²² BREL A. II.5. f.

*a saját kutatóvá válásuk folyamatáról is, és bemutatják a kutatási folyamatot, s annak eredményét.*²³

2018 tavaszán került sor az első témahét megszervezésére, mely „Időutazás a reformáció korába” címet kapta. A téma elsősorban Szulejmán szultán sírhelyének a felfedezéséhez kapcsolódott, de érintette Szigetvár és Pécs török hódoltságkori történelmét is. A programsorozaton belül levetítettük Borsody István, a XXI. század felelős szerkesztője által rendezett „A Szulejmán titok” című filmet, mely után lehetőség volt a Szulejmán-kutatócsoport vezetőjével, dr. Pap Norberttel beszélgetni a Turbékön folyó kutatásokról. E témahét keretében beszélgettünk Gyenizse Péter geográfussal, geoinformatikussal a kutatási területéről, arról, hogy milyen szerepe volt a tájrekonstrukciónak Szulejmán szultán sírjának felfedezésében. Megszólaltattuk Hancz Erikát, a kutatást vezető régészt, aki ismertette munkáját, bemutatta a Szulejmán sírja felfedezésekor előkerült leleteket. A beszélgetésekben igyekeztünk mindegyik kutatót arról is kifaggatni, hogy hogyan váltak kutatókká, és hogyan segítették a kutatásaikat a levéltári források. A találkozásokat helyszíni szemle zárta. Szigetvárra látogattunk 20 kollégistával, akik részt vettek Szigetvár várában a „Szigetvár 1566” elnevezésű programban. Lebedi János, a vár hagyományörzőinek vezetője tartott bemutatót, megtekintették a „Civitas Invicta” című kiállítást, majd dr. Kitanics Máté történésszel bejárták Turbékön az ásatás helyszínét.

A II. témahét az „Ormánság” címet kapta. „*Baranya délnyugati szögletében, két községet Somogyból is kikerítve, 45 halódó, színmagyar falucska tekinget ki a fagyvilágba: meglátja-e valaki?*” – írta kákicsi Kiss Géza az 1937-ben megjelent *Ormánság* című művében.²⁴ Mi szerettük volna meglátni és megláttatni e régen oly gazdag református vidéket. A témahéten megismertük a vidék néprajzát, földrajzát. Kis-Halas Judit néprajzkutató az „*Ormánsági javasok és fivesek*” címmel, Szalai Gábor geográfus „*Az Ormánság földrajza*” címmel, Bata Tímea muzeológus, etnográfus a Néprajzi Múzeum különleges fotógyűjteményéből készült „*Talpasház és bikla*” című könyvének bemutatójával járult hozzá a diákok ismereteinek bővítéséhez. Az előadásokat a Pécsi Református Kollégium Internátusának diákjai a Pécs-belvárosi Református Gyülekezet tagjainak közösségében hallgathatták meg, lehetőséget teremtve ezzel a pécsi gyülekezettel való együttlétre, a közös beszélgetésre, valamint az ormánsági emlékek felidezésére, hiszen e gyülekezet több tagja származik az Ormánság falvaiból. Az utolsó napon ellátogattunk az Ormánságba, hogy mindarról, amiről hallottak az előadások során a diákok, saját szemükkel is meggyőződjenek. Megcsodáltuk Kémes kazettás templomát, Tarr Ágnes kalauzolt végig bennünket a kémesi tájház kiállításán, majd ellátogattunk Szaporcára az Ős-Dráva Látogatóközpontba (6. kép). Itt az interaktív kiállítás megtekintése után rövid gyalogtúrát tettünk, és megcsodáltuk a Dráva árterét. A túra után következett a jól megérdemelt pihenés. Ennek részeként Tarr Ágnes irányításával a bográciban közösen elkészített ormánsági kötözött gombócleves csillapította a résztvevők éhségét.

²³ BREL A. II.7.

²⁴ Idézi: Kiss 1986.

6. kép – A PRK Internátusának diákjai Kémesen a reformátusok hímes templomában 2018 őszén (A szerző felvétele)

A III. témahét megrendezésére 2019 áprilisában került sor. Ez alkalomból a Pécsi Református Kollégium Internátusának 20 tanulója megismerkedett a Pécsen található jelentősebb közgyűjteményekkel. A diákok látogatást tettek Méreg Martin könyvtáros, történész vezetésével a Klimó Könyvtárban, Vargháné Szántó Ágnes levéltáros iratok közötti sétára invitálta a kollégistákat a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárának raktárában. A témahéten ellátogattak a Baranyai Református Egyházmegye Levéltárába is, és részt vettek a „Fogadd be – fogadd el!” című múzeumpedagógiai foglalkozáson a Janus Pannonius Múzeum Modern Magyar Képtárban. A kortárs művészet befogadását segítő foglalkozás alkalmából szokatlan képalkotó technikákkal, művészi kifejező eszközökkel találkozhattak a diákok, és maguk is alkothattak tárgyakat. Ebben segítségükre volt Vadvári Katalin múzeumpedagógus.

A „Levéltár-pedagógia Baranyában a köznevelés eredményességéért” című projekt keretében 2018 tavaszától máig a havi szakkörökön 90, a tehetséggondozó szakkörökön 24, a témahéten 60, a foglalkozássorozaton 8 és a vetélkedőn 100 általános és középiskolás tanuló vett részt. Összesen 210 általános és 72 középiskolás tanuló, mintegy 300 tanórának megfelelő időt töltött a BREL foglalkozásain. A jövőben a Pécsi Tudományegyetem tanár szakos hallgatóinak a bekapcsolódása a foglalkozásokba további lehetőséget teremthet a programban résztvevő diákoknak.

A tanulmány azt kívánta bemutatni, hogy a BREL – az EFOP-os pályázatnak köszönhetően – változatos, élményekre építő, a kompetenciák fejlesztésére irányuló non-formális tanulási színteret teremtve, hogyan igyekszik hozzájárulni a köznevelés eredményességéhez.

RÖVIDÍTÉSEK

BREL	Baranyai Református Egyházmegye Levéltára
NAT	Nemzeti Alaptanterv
PRK	Pécsi Református Kollégium

FORRÁSOK

BREL A. II.5. a.	Felső-Baranyai Református Egyházmegye polgári leányiskolájának iratai. Felső-Baranyai Református Egyházmegye polgári leányiskolájának anyakönyvei (1916–1952)
BREL A. II.5. f.	Felső-Baranyai Református Egyházmegye polgári leányiskolájának értesítői és egyéb iratanyaga (1916–1948)
BREL A. II.7.	Baranyai Református Egyházmegye Levéltárának iratai. Részlet a „Levéltár-pedagógia Baranyában a köznevelés eredményességéért” EFOP 3.3.2-16. pályázat szakmai tervéből.
MOKOS 1901	<i>A hercegszöllősi kánonok</i> . Szerk. MOKOS Gyula. Budapest, 1901.
NAT 2012	110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. <i>Magyar Közlöny</i> (2012):66. 10635–10847. (https://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf) [2020.02.26.]
PRK PEDAGÓGIAI PROGRAM 2013	<i>Pécsi Református Kollégium Gimnáziuma, Szakgimnáziuma, Szakközépiskolája, Általános Iskolája és Óvodája Pedagógiai Program</i> , 2013.

IRODALOM

ÁCS 2019	Ács Marianna: Levéltár-pedagógia Baranyában a köznevelés eredményességéért. <i>Történelemtanítás</i> 10. (54.) (2019):3–4. http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/12/acs-marianna-leveltar-pedagogia-baranyaban-a-kozneveles-eredmenyességeert-10-03-18/ [2020.02.02.]
BENDA 2018	BENDA Kálmán: <i>Baranyai útinapló 1955</i> . Budapest, 2018.
KISS 1986	KISS Géza: <i>Ormányság</i> . Budapest, 1986.

VISSZAPILLANTÓ

